

Några blad ur Ludvika's historia.

Ludvika socken är som sådan ej gammal. Först genom Kungl. brevets av den 20 juni 1853 förordnades, att Grangärde och Ludvika församlingar, som hittills utgjort ett pastorat, skilde vid dåvarande kyrkoherdes, prostens C.J. Söderström, avgång bildas två särskilda pastorat, och blevo församlingarna med anledning därav skilda, då prosten Söderström den 22 april 1863 avled.

Men som bygd har orten otvivelaktigt hög ålder, om ock andra bevis för ett sådant antagande saknas äro spårren av mycket gammal järntillverkning. Vartill derika tillgångarna på järnmalm och skog särskilt inbjödo. I äldre församlingar på inom nuvarande sockenskrådet varande hyttor och smedjor betecknas ock en stor del därav som "urminnes".

Det är emellertid först med den nya tidens inbång, som Ludvikakammet möter oss i ännu bevarade handlingar. Ett dombrev av år 1550 den 22 juni, utfärdat av Jöns Persson / i Kilsnholm / såsom domare öfver "Bergslagen och nedre Dählarne", uppgiver, att då sagda dag "udj Grange sockn Tingtaders" / höllis ting /, sutto i nämnden bl.a. "Peder Nilsson och Jögne Andersson i Södergudviks / Sörvik /, Boinet och Lessa Persson i Pedersbodna / Persbo / och Eskell i Ludvikskm.

Gustaf Vasa, både för statens och egen räkning mån om bergsbruket, visade under sin regering vid åtskilliga tillfällen, vilken vikt han läste vid "Bergslagen", där just vid denna tid stora och värderika malmynd ejorts. Men skaffade sig snart tillfälle att få del i bergsbruket här, varh vi hava bevis i hans ännu beaktliga brev från Kungsör år 1549 den 15 april, varigenom fogden Jören Jönasson befälles att till Jögn Andersson i Södra Gudviks i Grangse / för Grange, Grangärde / socken" utlåna av konungens medel "100

March ortiger eller halfman eller så mycket the
halfve behöft" för att lösa igen ett hemman "Gudvikke",
som Jons föräldrar måst pantsätta. Rätten, som skulle
utgå med "ottna march ortiger uthälft hwarit hundrade
march" - 8 $\frac{1}{2}$ - , borde utgöras med järn "så mycket
thet kann löre upphä, och som thot går och gällor thot
viljt bergett".

Ännu mera skulle konungahuset bindas vid den-
na bygd, då ett kronobruk vid Ludvika anlades, när det-
ta skedd är ej bekant. Dock kunna vi antaga, ett kro-
nobruket fanns till eller åtminstone höll på att an-
läggas redan år 1552, vilket är Hans Persson, kung Gus-
tafs fogde i Grängshyttan /nuv. Ulfsyttan/. hos konungen
anhöll att få flytta till Ludvika och i sitt ställe på
Grängshyttan sätta nyssnämnda Jören Jönasson. På denna
sin begäran fick han följande svar från konungen, skri-
vet i Kalmar den 5 dec. 1552.

"Thon Grängeshyttte ken thu vill eieftf tencke,
att Jören Jönasson halfver ioke rådh /tillfalle/ att
försofja /sköta/, efter han kassgård /kunggård i
Husby sin/ skall kente /värde/. och mycket anndt halfver
till att bestalle, och vele wij halfve gärna enn artwell
/ledugård/ och Grängeshyttten, halfver fördenkun till thet
behöft /av-/ een gårdsgöcte. Szå /Dock/ kunne wij lide
/medelive/, att thu på vilve och thet Lovvijke /-som-/
thu begärer, och någon tilldn tillgörandes /tillhventyrs/,
nuer /om diett/ thu ellost vill thess litlelligere rane
/värde/ wirt daste med brukningen, och skall thu för-
skerte någon utni tijn stadn igen, som och Grängeshyttten
artwell att holla godt förstend halfver."

Dogden Hans Persson lärer väl ej funnit sig
kunna flytta till Ludvika, då konungen så gärna dertill
gav sitt medgivande, ty Gustaf Vasas brev till honom
är ock efter denna tid adresserade till Grängeshyttten.

Kronobruket bestod först blott av smedja, skr-
skilt inrättad för smide av krigsmateriel, men utvidgades

år 1600, då en hytte uppbjogs, denna med tillhörande korn- och kullgjuteri flyttades sedermera år 1680 till Krabbsjön.

Otvivelaktigt dröves anläggningarna här under de första Vasa-konungarna för kronans egen räkning, eller kungliga rättare sagt för regenternas - den tiden skildes i detta fall ej så noga mellan "sin och kronans egen dom" - och med säkerhet veta vi, att konung Gustaf II Adolf som hertig ernöll "hela gränge sockn" i förlikning år 1610, då det antecknas, att vid Ludvika kronobruk funnos två hamnar.

Drottning Kristinas förmyndare, vilken liksom senare drottningar, själv handskades genska vårdslöst med statens tillgångar, skänkte emellertid i slutet av 1640-talet Ludvika kronobruk - som dertid varit utlåtendrat till bergmästaren Peder Jönsson - till sedermera fältmarskalken, greve Axel Lilje / i bergsmästareberättelse för år 1644 skriven: "Ludvika kronohytte äges och brukas av hans excellens fältherre Ill./". Denne, som i likhet med de flesta övriga generalerna förstod konsten att taga väl för sig", torde dock själv näppelligen varit i tillfälle taga del i brukets hertige skötsel, då han efter hemkomsten från 30-åriga kriget utnämndes till guvernör över Halland och efter Roskildepreden mottogs Blekinge i svenske konungens namn, varefter han dog 1662. Möjligen hade han redan dertidinnan bytt bort Ludvika mot annan förlikning, eller ock blev kronobruket efter hans död återtaget av staten, ty ingen av hans söner har vid uppräknandet av sina många gårdar och besittningar nämnt Ludvika. Vi finna ock, att i slutet av 1660-talet bruket återandrades av två bröder Leijel, vilka år 1638 inflyttat från Skottland. Ännu i början av år 1670 voro dessa hertiger sittande på Ludvika bruk, då landsövningens Gustaf Duvall i skrif-

velse från "Norre Berkes tingsställe" av den 5 febr.
meddelar sig hava "resolverat, att ätte handelsmen-
nerna Jacob och David Loyler till Cronobruket desto
bättre försäktande bekomma skattekonhien uthi Örhngie
socken." - Samma år överflyttade emellertid bröder-
na Loyel sin förelse till Kilkerleby, varvid de i
errondet av Ludvike kronobruk, vilket de tillöskat
med en hamnare, öfverträdde av Duwall, landshöv-
ding "Öfver stora Kopparberget med Sätters och Häs-
gårds län samt Östra och Westra Dalarne med jern-
borslagen", vilket senare område år 1634 förlagts
från ståthållarens i Västerås till landshövdingens
i Dalarne jurisdiktion. Duwall blev år 1674 upphöjd
i friherrligt stånd och skulle därefter skriva sig
"friherre till Lådvika", under hans tid företogs
den förut omtalade flyttningen av kronhyttan till
Krabbsjön. Han förvärfvade den av pastor i Grangårde
/1630 - 1648/ Petrus Folkertus på då till kyrko-
herdebestället hörande mark uppförda Prästhyttan,
vars herrlige läge vid Väsman är för flera än socken
borna bekant, men om vilken anläggning i våra dagar
blott ruiner och slegghögar påminna. Duwall dog år
1692.

Vid denna tid funnos utom kronobruket ett
flertal hyttor och smedjer i den järnrika trakt, som
nu tillhör Ludvika socken, och vilja efter Hillphers
anteckna:

HYTTOR: KOTTGOWIKS/KOTTVIK/, urminnes,
bergsmanshytta,

SÖRGEVIKS ÖFRO, urminnes,

SÖRGEVIKS NEDRE, anlagd 1643, bergs-
mans.

PERSBO NEDRE, urminnes, bergsmans.

gonäs, utrikes / ombygd 1761 och 1821 - ännu
i våra dagar i drift/.

Klenshyttan, bygd 1605 / ombygd - ännu i bruk/
Brunnsvik. fr. 1640.

Enkullen, bygd 1651, bergmans-.

Hollisjö övre fr. 1616.

Av dessa nio hyttor återstå och brukas i våra
dagar blott tvänne, nämligen gonäs och Klenshyttan.

Smideshamnar:

Klenshyttan / i härd/. uppbyggd 1620.

Gonäs / förr kallad Erlandsbo - 2 härdar/, an-
lagd 1609.

Loosviken / oj kronhamnaren med samma namn -

i härd/. uppförd 1640 av bergmästaren P. Jönsson .

Kortvik - 2 hamnar- nedlagda 1649 och 1655 resp..

Gonäs - 1 hamnare - från 1602.

Bergbo - 1 hamnare - .

Av dessa funnos endast Klenshyttan och gonäs
i verksamhet ännu i mitten av 1700-talet, och är i
vår tid ingen av dem i bruk.

Angående folkskången finnes som vanligt högst
ett tillfredsställande upplysningar att hämta i de till-
gängliga församlingeböckerna för tiden rör 18:de år-
hundradet. Genom i rikarkivet förvarade uppgifter
från 1571 framgår, att folkskången i Grangårde sagda
är utgjorde 250 personer, fördelade på 50 hushåll.
Att folkskången oj höllas i början av 1600-talet vert
stor. Kunna vi gmedlertid sluta av rörtreckning på lik-
som toro begravna i Grangårde. uppges
antligt dödsfall år 1628 till 22; 1629 blöto 23 per-
soner gravlagda i Grangårde; 1631 uppges endast 10
döda. Härav att döma skulde man kunna antaga befolk-
ningen utgåre 7 -800 personer i Grangårde församling
vid sagda tid.

Med ett sådant antagande stämmer ganska väl Överens en likaledes i Grangårde kyrkoregistriförtecknad "Bya och gårde längd i Grange för 1628", som anförts av A. Haggvill i det under utgivning varande arbetet: "Grangårde församlingens Minnesbok", och i vilken antecknats för socknen i dess helhet 91 gårdar. I nuvarande Ludvika församling äro i denna längd upptagna:

"Horsvijk"	2
"Brunsvijk"	1
"Redsarbos"	4
"Lodvijk Hammar"	1
"Lodvijk"	12
"Godnäs"	3
"Klönshyttas"	1

eller sammanlagt 28 gårdar, motsvarande en befolkning av 2 - 300 personer, om hänsyn toges därtill att bergsmännen hade sina "grufvedgångar" hos sig boende, och att åtminstone i kronbrukets gårdar flera familjer voro sammanboende. Den ökade bergsbrukerörelsen återverkade givetvis även på folkmängdfruktningen, och har jag, för att anföra ett exempel härpå, i min förhörsbok, avseende det sista krtiondet av 1600-talet, vilken bok förvaras i Grangårde kyrkoregistrif, funnit, att detta år voro i Torrfasten 5 gårdar, i Norsvijk 16, i Brunsvijk 12, i Digerbåda 3 o. s. v.

Denne befolkning hade egentligen sitt levebröd av bergsantertingen, i vilken kanske flertalet jämväl var delägare, och dymnelatte sig för övrigt med körling av bergsprodukter och näringsmedel, vilka senare måste hämtas långväga ifrån, särskilt från Körling, som länge var den åt Västerbergslagen anvisade köpstadsplassen.

Jordbruket var hölt ringa, så länge det var tillståndet skaffade man sig råe på flinbefolkningens sätt

Genom svedjande, men denna "skogskultur" måste få sitt slut, då bergsbruket kom ett behöva skogen dels för gruvdriften genom "tillräkning", dels för halkens påskådning.

I slutet av 1600-talet var orten flera gånger svårt hemskt av "kopporna", vilka ofta angåvas som dödsorvak. A. Magnusson uppelvor i sitt förnt anförda arbete, ett exemplaris år 1672, då kopporna rasade, 90 dödsfall blivt av pastor antecknade emot 21 dödsfall året förut och 39 år 1673.

Beskrifvande de kyrkliga förhållandena hänvisas till avdelningen "Kyrkor och skola", i det följande införda.

Om den tid, som nu kallas, kan för Ludvika nuvarande församling vidkommande med rätta tillrämpas efter vederbörlig trävastering det bekanta uttrycket "svoriges historia är dess konungars", ty angelägenheterna i dåvarande Ludvika kapell, sedermera socken, leddes nästan utsvintande av dem, vilka under 1700- och 1800-talet ända in till våra dagar sutto som herrar på Ludvika bruk. De styrde oj blott bruket utan ock församlingen med nära nog en våldsmakt och satte sin prägel på sanktmedeliv och utveckling, ledd i den riktning de önskade.

Den förnys av dessa kyrkliga herrar var Jonas Folkert, år 1711 avled Cederqvist, som till prosten i Stora Tuna Laurentius Folkertius. Cederqvist, som var född 1661, tog år 1700 avsked från sin då ämbetsdravda befattning som landssekreterare i Stora Kopparbergs län och kalltog s.ä. Ludvika kronobruk på ärendet. Härtill kom han hava varit i ro, till dess han år 1711 erhöill uppdrag att vara legman i kyrka, vilken syssla bröt därpå utbyttes mot samma befattning i Västerland och Stora Kopparbergs län. Efter ytterligare ett år fanns vi honom som landskövding i Falun, varifrån han 1716 förflyttades till stiftsallmogeb-

fattningen på Västernås slott, varmed följde lands-
hövdingsrådet över Västmanland. Då han år 1719 upp-
höjdes i friherrligt stånd, skilde han skriva sig
friherre "till Ludvika / i Dalarna / och 1730" / i Väst-
manland/, vilken förra titel har vittne om, att han,
trots de allmänna upprägel, han erhållit, fortfarande
bibehöll ledningen av Ludvika bruk. Snart skulle
han än mera ägra sig åt brukets skötsel, då han näm-
ligen år 1720 erhöll sökt avsked från landshövdinge-
ämberöt. Troligt är, att han, då han tog sin bostad
på Ludvika bruk, där han ock, sedan han år 1726 15/6
Genom skatteför förvärvat den stora bruksegendomen,
avled år 1727.

Han efterträddes i brukets skötsel av sin
son Carl Gustaf Cedercreutz, som vid 24 års ålder
nitflyttade år 1730 och här "regerade" 1 45 år.

Friherre Cedercreutz, som så länge var Lud-
vikabo, visade på många sätt sitt intresse för sock-
nens och särskilt för kapellförsamlingens angelägen-
heter, och förekommer ofta hans namn i sockenstämmo-
protokollen från denna tid, varvid han på grund av
sin position dirigerade beslutet i vad rörde kapell-
läget, som uten hans kraftiga bistånd säkerligen helst
i betydligt högre grad än vad nu blev fallet stå
tillbaka för moderförsamlingen.

Vi komma att vid framställningen av de kyrk-
liga förhållandena och särskilt i fråga om kyrkobyggnad-
en i det följande nämte hans namn.

Donne Cedercreutz, som i likhet med fadern
skrev sig "friherre till Ludvika", och som hugnades
med titel av kungl. Kammarherre, avled år 1775 /03 1773,
som uppriktad av Anrop i Sv. adelns ättartavlor/.

Han efterträddes i värdn om Ludvika bruk av
sin son, friherre Joh. Axel Cedercreutz, född 1732,

ytiken, då lånet begärde, att en överjägmästaroberättning skulle inrättas, erhöll detta uppdrag år 1776 15/7.

Även denne lade sig vinn om såväl brukets som församlingens hälsa och var särskilt emittad av socknen vid förekommande byggnadsärenden. Han synes så att säga hava utgjort granskrade församlingens "byggnadsnämnd".

Att för Ludvika synligt och ännu i våra dagar kvarvarande bevis på smak och kunskighet i detta fall har han efterlämnat genom upprärandet av ett corps-de-logi vid bruket i stället för det år 1785 nedbrutna. Denne nu alltså 123-årige byggnad, som just i dessa dagar på bekostnad av de nuvarande ämnehavarna undergått en grundlig, men plösterfull restaurering, är en verklig prydnad för samhället och på samma gång ett bevis på byggherrens smak. Över huvudbyggnadens portal uppnådde Gedererantz sin nuvarande i Sverige utgivna herrliga ättshjertvapen.

Efter J. A. Gedererantz' på Ludvika bruk timade fränfalla år 1796 4/4 övertog hans hustru, överjägmästaren Axel Fredrik Reuterskiöld, förvaltningen av bruket för samtliga arvingars räkning. Verket har genom köp frän medarvingarna och deras rättshavare förvärfvade för egen del halva egendomen. Nu var dock splittringens tid nära.

Innen vi i ned stöd av ovan anförda, varit nämndes, att bruket, vilket vid denna tid antecknas vara "det största järnverk i riket", så satte sin prägel på omkringliggande bygda, att det förtogs historiska jämväl vore tillämplig på orten i dess helhet, vilja vi dock anteckna några drag, utvisande, huru befolkningen i dess helhet här hade dot under 1700-talet.

Genom den utvidgade drukkorförelsen, vervid flera av de fört ut självständiga bergsmännen ansego det vara

med sin församling förenligt att hellre taga tjänst vid bruket än att vidare upprätthålla griften vid de egna små hyttorna och smidorna, blev följden den, att största delen av de här ovan uppräknade bergstruckarföretagen medledes. Redan i mitten av 1700-talet fanns vi således, med undantag av Ludvika, av hyttor blott 387stovik, Persbo, Bokullen, Klombyttan och Jönäs i gång och av smideshamrar endast Klombyttan och Jönäs..

Av byar i Ludvika-delens av församlingen nämnes nu flera, tydande på, att större inflyttning ägt rum. Så fanns vi t. ex. i häradstättens församlande av 9 juli 1707 angående tillståndet av "såsåsaråknare" som kontroll på riktigt skatteutgörande / vår tids läkaringsämne/, att sådana förttendeman utsattes för bl. a. byarna Jönäs, Skoppemora, Nällesön, Benkullen, Östarebo, Knutsbo, Persbo, 387stovik, Brunsvik, Norrbovik, Jönshyttan o. s. v. .

Vad folkmängden beträffar har författaren i öko haft tid att nu i Grangårdes arkiv förvarade församlingsböcker, vilka finnes ännu i Genske orientillie följda för år 1685, utdraga Ludvika-andelen.

Gemenskontrektprostern Magnus Vilks från trycket befordrade, förut åberopade samlingensarbete, framgår emellertid, att i hela öfverstående Grangårdes församling funnos år 1750 1 socknens hushåll tillsammans 4576 personer, vilken folkskänsla på följande sätt ökade:

1760 -	796	hushåll	-	5138	personer.
1766 -	840	"	-	5339	"
1780 -	901	"	-	6192	"
1800 -			-	6246	"

Vi komma med ledning av tillgängliga skattemätningar verkliga förhållandets Genske nära, om vi för Ludvika-delens befolkning härnär 20 - 25 %, skolkande i så fall Ludvika kapell-lags befolkning hava utgjort vid mitten av 1780-talet 18:de århundradet ungefär

1100 och v 1d sinitet av samma århundrade omkring 1500 personer.

Ett särskilt värdefullt dokument för upplysningens vinnande om detida förhållanden är dot av A. Nagnevill i ofta återopade samlingstok återgivna kungl. brevets, som Karl XII utfärdade till bergslagen år 1703, varit konungens bekäcker sig bl. s. över den oved, som brukaretroner och brukarbefjäntens att dela lära arbetarfolket penningar i förskott, så att det delav blir skuldbundet, dels i stället för penningar låta arbetarna få öl, tobak och brännvin, något som har uppmärksamma herrarna till att nogga äkta sig för.

Allt råda bot för missbruket av spiritusösa drycker låg och vederbörlande i övrigt om hjärtat, varom visitationsprotokollet bära vittne, då stränga straff stadgades för dem, som under gudstjänsttid höll krog öppen, liksom och för de, som vid gudstjänst befunno överlastade av starka drycker.

Sveriges nästan oavbrutna krigstillstånd under detta århundrade hade givetvis bidragit till en viss sinnens rånhet, och vi finna uti tillgängliga dokument ofta nog våldsgärningar och svåra lagövertredelser i övrigt antecknade såsom begångna av soldater.

Under 1700-talet härjades trakten ofta av svåra faraster.

Kunginflammationen tyckes särskilt varit svår under året 1733, då för icke mindre än 40 personer i grängsgrde församling dödsorsaken antecknats som "håll", 1734, då åter en hel del fall av "håll" noterats, de finnas och 7 personer hava svlidit i kropparna. håll, bröstsjuka och kroppor hava även under de närmast följande åren fler a dödsfall till följd. "Blodrot" och koppor härjade sedermera våldsamt bland befolkningen. År 1738 dogo exempelvis 86 personer i "blodrot", då hela antalet svlidna var 228. 1741 uppräckade dertill 11800-

feber, även kallad "brännsjuka", och förtoro febererna att tege många offer ända till 1744, då de lyckas hava avstannat, så att dödsfallet från 228 år 1740 nedsjönk till 78 för år 1744. "Blodsten" kom dock snart åter, då år 1750 ej mindre än 145 dödsfall äro angivna av denna orsak. Till denna sjukdom sällade sig äro kopporna, som ock i många fall nedförde dödlig utgång.

Åren 1771-72 utmärktes för stor missväxt. I följda varav många församlingen doge hungersöden. Rödsot, koppor och bröstsjuka förtoro att tege sin tribut.

Rödsot, rötfeber, lungrot, koppor och kikhoste antecknas ock härfeber som vanlig dödsorsak med undantag av åren 1785, 1786 och 1795, då pastor kunnade använda för dessa tre år ungefär med samma ordalydelse som för det sistnämnda: "Detta år var, Gud lof, ingen sjukdom härjande." och med svår hungersnöd slutade det 18:de århundradet, så svår t.o.m. att sockenborna frivilligt avstodo från den som så kalla "närbehovsbränningen" på grund av "närvarande ringa spannings tillgångar", och vildenshund i församlingen, bestående av mer än 6000 människor, de flesta de befunno sig ej allena utan bröddöda utan ock utan sådeskörn till sist sättningsrid", varför konungens polienkomst begärdes, då landsnövdingen förklarade, "att sedan en och annan dal-sockn redan erhållit kvad och /av krogenrensning/ kunnat vara att disponera, nu mera ingen sådan sed här uppå vore att tillgå."

Under så dåliga svårigheter ingick 1800-talet, vi vilja emellertid återgå till den korta skildringen av Ludvika bys historia.

Som så ofta händer, besannades ock här redan, att egendom ej i längre tid än tre generationer kan hållas samman i en släkt. Ingen av J.A. Cedergrens

tvänne söner, vid faderns död resp. 28 och 22 år, efterträddes honom på Ludvika bruk, utan övertogs, som ovan sagts, brukets skötsel av Över Jägmästaren A.F. Reuterskiöld, vilken redan tre år före C:s död hitflyttat vid sitt giftermål med C:s dotter Anna Dorotea. Från vederteringar inlöste Reuterskiöld halva bruksegendomen, då därmed den andra hälften innehades av bergslöjden, brukspatron S.J. Cleophas, på arrendo, tillflyttad 1807.

Reuterskiöld avled på Ludvika bruk 1813 16/11. Äret ärförut, den I nev., hade och brukspatron Cleophas dött, varefter bruksinrättningar uppdrogo åt bergmästaren och disponenten Abt. Nilphors, or kon till den bekante forskaren och kemikern av samma namn, ett förvaltt bruket.

Emellertid inköptes bruksegendomen så småningom av brukshägen A. Wotterdal /även ägare till Hagge bruk i Norrbygge n.n./, vilken år 1831 lyokades förrens det hela i sin ägo. Redan 5 år derefter såldes emellertid största delen av Ludvika bruk till brukshägen O.R. Roth i Stockholm och F. Längenbergs i Västerås, och lämnade Wotterdal år 1837 återstående delen till bergslöjden Groen på Lagsjö. Genom fortsatta förvärfv blövo O.R. Roths söner år 1864 ensamma ägare till bruket, över vilket orter faderns död 1858. Carl Kam, Roth var disponent. Genom utbytning av sumparsjö bruk i Stenåkerde socken, vilket lämnades som ersättning till den yngste av de tre bröderna C. Sironfrid R. Roth, samt genom ärv efter den äldre brodern C. Emil A, död 1835, blövo Carl Kam, Roth sistnämnda år ensam ägare till Ludvika bruk, som han sedan innehade till sitt år 1898 timade tränfällis.

I maj år 40 år härskare över den stora bruks-egendomen, som genom god omvårdnad, odlingsarbete och

ORDFÖREN I ÖFRIGT BETYDLIGT FÖRBÄTTRADES, VAR CARL NÅG, ROTH ÅHRJÄMTE TILLIF OCH INTERESSERAD KOMMUNALMÄKT, VAR VID HEND DOCK JOKE GERTS SÅG, ATT ANDRA BESLUT ÄR SÄGNA, HAN GILLADE, BLEVO FATTADE, SOM "SOCKNENS STÖRSTE JORDBÄGARE" HADE HAN GIVETVIS SAST ATT SÄGA, MEN HAN KUNDE NÅGON SÄNG STÄRNA I MINORITETEN OCH DA HÄRDE ALLTOMOFFTAST, ATT HAN ÖVERKLIGADE PASIUTEN OCH T.O.M. ANSTÄLLDE RÄTTGÄRDE MOT FÖRSÄMLINGEN.

DET VAR DOCK FÖR INGEN DEL OPPOSITIONSLYSTNAD, SOM DÄRVID DREV HONOM, UTAN EN ÄRLIG VÄNNING ATT FRÄMJA DEN KOMMUNENS BÄSTA, SOM HAN TILLHÖRDE, OCH HON KÄVOR OCH ÄVEN ANDRA ÄR RENT PEKUNLIGA UPPOFFRINGAR VISESDE HAN SIG VID FIERFÄLDIGA TILLFÄLLEN OMSÄTTA HANDELING UTTRYCKET "RIKEDOM FÖRPLIKTAR". FRÅN DET TILLFÄLLE, DA HAN FÖR FÖRSTA GÅNGEN I KYRKOSTÄMME DEN 9 MAJ 1858. UNDERTECKNADE DA GRANSKADE KYRKOKÄNSKAPER, OCH TILL RISTA GÅNGEN, HAN KORT FÖRE SIN DÖD JUSTERADE KYRKOSTÄMMEPROTOKOLLET DEN 16 JUNI 1898, VAR DOT EJ MÅNGA STÄMMOR OCH SAMMANTRÄDEN MED DE KOMMUNALA MYNDIGHETERNA, HAN EJ BEVILJADE, OCH VAR HAN SJÄLV HINDRAD HÄRVAFA, HADE HAN DOCK LYDLIGEN LÄMNAT NOBBERNA FÖR- HÅLLNINGAREGELER AT SINNE STÄLLFÖRETRÄDARE.

UNDER ROTH'S TID TÄNDE MÅNGA FÖRENINGAR, SOM FÖRSLÅDE ONSJESTALTA ORTEN, VI ÄR I DOT FÖLJANDE SE, HURIBOM LUDVIKA BLEV EGEN FÖRSÄMLING, OCH VI FÄ DOCK KÄTVID I HVA KÄMNA DRINKSÄGARENS ÖMVALDNING OCH KYRKA, FET- TIGVÄRD O.S.V. MEN INNAN VI ÖVVERGÅ TILL SKILDNINGEN DÄRAN, VILJA VI KASTA EN Blick PÅ FÖRSÄMLINGENS FÖRHÅLLANDE I ÖFRIGT UNDER 1800-TÅLEL. VI MINNAS, HURU- SOM HANGÖRANDE HOTALS VID ÅRHUNDREDETS INGÅNG, OCH VI FLINNA AV TILLGÅNGLIGA HANDELINGER, ATT MISSVÄRT OCH DYT TID FORTSÄTTA.

RÅSPRISSET, SOM ÅR 1787 VAR 4 RÄR, 32 SCH, TUNNAN OCH 1795 UTGJORT 5 RÄR 16 SCH., STOK UNDER ÅR 1800 TILL 10 RÄR OCH 1801 TILL 11 RÄR TUNNAN.

Från 1809 finnes särskilda anteckningar angående folkmängdsförhållandet uti Ludvika kapellförsamling. Liksom ock ordentliga förhörböcker vid denna tid började föras.

Nysse sagde år avlöde 72 personer, varav 18 i februar av alla slag", 14 av "håll och styg", 8 i rödsot o.s.v.

År 1810 uppgifves folkmängden i Ludvika Capella församling vara 1620 mot 1747 år 1805. På yrken fördelade sig folkmängden sålunda:

Präster, studerande och kyrkoherdjänter med familjedlemmar.....	20
civile ämbets- och tjänstemän m.d:o ...	6
militärståndet tillh.m. d:o ...	13
bönder på egna hemman	m. d:o.....375
torpare, nybyggare, arbetslösa back- stuga- och lnysseshjon m. familjedel..	332
bonddrängar.....	m. d:o.....243
yrkesarbetare och hantverkarer. d:o.....	333
Ervarbetare.....	m. d:o..... 47
vid. mesugnerne.....	" " 12
" stångjärnshemlar.....	" " 71
Kolare.....	" " 91

O.s.v.

"Förädgnare hushåll" 2
"Behållne " "191
"Fattlge" " " 85
"Uttattlge" " "43

Summa 321

Kreatursbesättningen inom kapellet uppgeres s.d.

vara omkring

300 hästar
3 oxar
610 kor
490 ungboskap
506 får,

och fanns ungefär 520 tunnland öppen jord, varav 2/3-delar besådes.

1812 frös havren bort, s.k. närjudo rådsot så svårt, att i den bertrycktes ej mindre än 25 personer av 71 avlidna. Samma var förnkällandet påföljande år, då av 85 antecknade dödsfall ej mindre än 31 uppgiwa hava berott på rådsot.

Genom det oegynnsamma förnkällandet, att de flösta åren antalet döda öfverstege de råddas, minskades folkmängden än mera, så att femårsberättelsen för år 1815 ej har att upptaga fler, a än 1438 i kapellförsamlingen boende personer, fördelade på 295 hushåll.

Försnad fr. år farsoter kunde församlingen återfår se sin folkmängd ökas, och utgjorde den år 1840 2023 personer. Detta år kom emellertid rådsöden igen och krävde 43 offer av 80 dödsfall.

Smittkorporna gingo svårt år 1849, då 49 dödsfall i denna sjukdom antecknats.

År 1850 var folkmängden 2254 personer, fästade på 424 hushåll.

Rådsoten återkom 1857, då av 60 antecknade dödsfall ej mindre än 27 personer noterades hava avlidit i denna farsot.

Vid slutet av år 1859 utgjorde folkmängden 2491 personer, 40 år återfår voro 4323 personer kyrkoregistrwa i Ludvika /1907 31/12 6470/.

Det 19:de århundradet kännetecknas för Ludvikas vidkommande av en ganska betydande utveckling på näringsvetnas område. Visserligen minskade bergsmansbruket av gruvor och hyttor och med undantag av de åren i gång varanda sonas och klenshyttens, som åtminstone delvis tillhöra "drukande bergsmän", nedladdes inom detta århundrade alla de bergsmanshyttor och smiden, som icke förut upphört att arbeta. Men de på så sätt ledigblivna armarna fingo till stor del syss-

seerbätning vid bruket och bidrago genom röjning dels till utvidgande av den öppna jorden vid detsema, men dels ock till uppodling av marken omkring egna bostäder och vid av arbetsgivaren upplåtne torp-lägenheter.

Nedan 1810 ungefärliga utsädet i Ludvika

kapellförsamling angivos hava utgjort

av råg	40 t:or,	lämnade	7:de	kornet
"	korn	50 "	"	5:te "
"	havre	120 "	"	8:de "
"	bland-			
	säd...	260 "	"	8:de "
"	ärter	12 "	"	7:de "
"	potatis	120 "	"	6:te "

hade utsädet under år 1823 ökat till

av råg	120 t:or,	lämnade	6:te	kornet
"	vete	5 "	"	6:te "
"	/1:ste gången odlat			
"	nr 1814/			
"	korn	40 "	"	5:te "
"	havre	300 "	"	3:de "
"	bland	200 "	"	4:de "
"	ärter	5 "	"	5:te "

Jämför man emellertid härmed de officiella siffr-

orna över skörden i slutet av århundradet, så kan man fatta, vilket intressant arbete, som ligger bakom för att etsådant resultat kunnat vinnas. 1880 meddelas sålunda skörden hava lämnat i Ludvika

av råg	1200 t:or
"	korn - 190 "
"	havre 3150 "
"	potatis 4550 "

en ökning i tunntal på omkring 60 år av mer än 74 %, då motsvarande siffror för hela Sverige är under samma period 67.4 %.

År 1810 var arealen av öppen jord 520 tunnland,

varav 2/3 brukades, år 1815 600 tunnland, med 3/4

I brukning, 1820 850 tunnland o. s. v., samt utgjorde
år 1830 ungefär 2610 tunnland, var till kom över 7000
tunnland "naturligt äng".

Kreaturslocken ökade givetvis i samma mån.
Vi hava redan ur "Formulär för Folkhållningens antockman-
de på Landsbygden" anført dess storlek i Ludvika år
1810, 1830 uppgives i Ludvika finnes

230 hästar
68 oxar och tjurar
760 kor
150 ungröt
910 får
30 getter
93 svin.

Ämärkekningsvärd synes ökningsen i hästantalet
vara, helt säkert är emellertid pastors uppgift för år
1810 beroende på någon felaktighet, ty dels finnes ju
ej i församlingen mer än 341 hushåll, vilka sålunda -
om 300 hästar verkligen funnits i Ludvika - var och en
skulle haft sin häst, dels uppgives i 1815 års rapport
hästantalet detta år vara 75.

För att särskilt vid missväxter vara rustad
med utskåde hade i Ludvika kapell redan år 1750 9/9
inrättats ett sockenmagasin, till vars fonder alla
fastighetsägare inom sockendelen skulle lämna bidrag.
Reglemente för detta sockenmagasin stadfästes av
kungl. Maj:it den 6 dec. 1751. Vårdandet av sockenmaga-
sinets tillgångar samt omhändertagandet av utlåning
och försälning för detsamma gick i tur mellan jord-
brukarna. Denna institution, som ofta var sockenbarnen
till stor nytta, blev dock obeförlig, då mot slutet av
1800-talet de förbättrade kommunikationerna olika or-
ter emellan kunde bortläga eller åtminstone i högsta
grad förminska risken av inträffad missväxt, och beslöt
därför kommunalstämman i Ludvika den 4 febr. 1872, att

hagsalnote tillgångar skulle realiseras och de inlytande penningarna göras ränteförärande och för sockenmagasinets delägares räkning förvaltas.

Vi kunna i detta sammanhang ägna några ord åt utvecklingen under 1800-talet av Ludvika nuvarande sockens kommunikationsförhållanden.

Bödderut stod Ludvika vid början av 1800-talet genom den s.k. "store vägen" förbi Östansbo och Hellsjön i förbindelse med köpstadsplatserna i Västmanland, först då med Köping, varäst det inom socknen tillverkade järnet vägfördes, och varifrån spannmålsfororna vintertiden gingo till "bergslagen". Under sommaren hade man vid Smedjebacken båtlägenhet för varutransporterna. Sedan handeln frigivits, och inbyggarna i dessa trakter ej voro bundna vid de sedan länge föråldrade bestämnelserna om handel blott hos städernas köpmän, erhöll Smedjebacken allt större betydelse för näringslivet på denna ort, varför det loka ken fötvåna, att man redan så tidigt som 1823 umgicks med planer att förbinda sjöarna Vässman och Barken genom en projekterad kanal. Korknaderna för ett så betydande företag - nivåskillnaden angavs vara ej mindre än 167 sv. fot - visade sig dock för stora, varför planen övergavs. Kort därefter - år 1827 - väcktes emellertid förslag om järnvägsanläggning mellan sjöarna Millen och Loran, varigenom transportkostnaden mellan Grangårde och Västerbergslagens upplagsplats vid Smedjebacken påstods skulle bli va betydligt förminskad, men ej heller denna plan realiserades då. Med moderförsamlingens kyrka stod dåvarande Ludvika kapell i förbindelse genom en smal väg, som följde Vässmans strand, och vilken väg enligt Konungens befallningshavandes kungörelse av år 1812 skulle ombyggas till full bredd. Emellertid inbrärfade år 1813 öfver hufvudsind i orten, varför sockenborna ringo

uppskov med utförandet av denna ordör. I sammanhang med ny vägdelening för tingslaget ålades dock ånyo Grangårdes församling samt Ludvika kapell att iständsätta denna väg år 1817. Att förhållandet mellan moderförsamling och kapell rodan vid denna tidpunkt ej var det allra bästa framgår juät i fråga om ordnandet av vägdeleningen år 1821, då Ludvika kapellboer i ett sockenstämmo-protokoll kalla sig för "stjufbarn", som anse sig lilla behandlade av "stjufmodern". Samtidigt ingick man från Ludvika med ansökan om skiljande från moderförsamlingen, varom i det följande skall berättas. Skollevtid blev vägen därtefter nödortfritt iständsatt, emuru det dröjde ända till år 1880, innan densamma så omlades, att de svåraste backarna försvunno.

Planen om direktförbindelse mellan Ludvika och Smedjebacken, varom projekt, som vi sett, rodan tidigt framkommit, realiserades, då statsunderstöd år 1856 beviljades för Västan-Barkens järnväg. I maj påföljande år hade grävningssarbetena påbörjats och år 1860 öppnades denna förbindelseled för allmän trafik, då den andra järnvägen i ordningen inom länet /Gärlö-Dala järnväg öppnades 1859/. snart skulle förbindelseleder av ännu större betydelse för ena Ludvika med det övriga Sverige.

År 1865 hade kommitterade för ifrågasatta projektfahum-barn anhallit, att Ludvika socken ville dels för järnvägens framdragande upplåta fri mark, dels ock åt densamma avgiftsfritt lämna allpers för järnvägens behov närav för anläggningen inom Ludvika, vilken be-
gårn dock på kommunalstämma den 24 maj samma år av
sockenmännen avslogs efter votering. varvid 10 röstade,
representerande 1521 fyrik. röstade 16 och 2 röstande,
representerande 1554 fyrik. röstade mot förslaget.

Denna kommunalstämmans avvisande hållning mot det ifrågasatta järnvägsförslaget undergick dock en bety-